

Славко Ж. Станојчић¹
Филолошко-уметнички факултет
Универзитета у Крагујевцу

ЛЕКСИЧКО-ТВОРБЕНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ЈЕЗИКА СЕЛЕНИЋЕВИХ НАРАТОРА²

Полазећи од генералне тезе да Селенићев роман *Очеви и оци* представља готово идеалну материју за анализу односа носилаца језика према оствареном језичком изразу, и то носилаца језика који се јављају и у виду пищевих ликова, међу њима и наратора који се не поклапа с писцем, што је у овом роману најчешћи случај, и у виду самога писца кад се јавља као наратор, аутор износи резултате своје анализе језичке грађе у сегменту главе I датог Селенићевог романа (стр. 5-80).

Кључне речи: српски језик, Слободан Селенић, наратор, идентитет, репрезентација, лексика, морфологија, творба речи, дискурс, семантика, стране речи, језички слојеви, архаизми, историзми, дијалектизми

1. Социолингвистички подаци показују да је Селенићева језичка основа (и уз чињеницу да је рођен у Пакрацу, Славонија, Хрватска, 1933, а умро 1995. у Београду)³ – управо *типична београдска урбана средина*.⁴ И – логично – овде је реч о анализи књижевникових метода у сликању идентитета ликова те средине, па је исто тако логично поћи и од сликовите, јасне и једноставно изречене Сапирове оцене да је језик „међи књижевности, као што су мермер, бронза или глина материјали вајара“ (Сапир 1992, 166)⁵. А како сам у основу својих испитивања Селенићевог начина употребе језичких јединица овога медија књижевности ставио и социолингвистичке елементе у роману *Очеви и оци*, логично ћу се позвати и на мисао Џорџа Јула да се социолингвистика бави међуодносом

1 slstanojic@gmail.com

2 Рад је остварен у оквиру пројекта 178014: *Динамика структуре савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

3 В.: Марковић 2004: 153-238; Палавестра 2002: 79-92.

4 Средина коју је Александар Белић, истина, највише за последње деценије XIX и целу прву половину XX века, описао као несумњив период „брзог и углавном неометаног развоја српског књижевног језика“, онога који је формирао касније солидне основе за стварање такозване школе „београдског стила“, стила који је А. Белић изједначавао са „београдским књижевним језиком“, и који се, управо по Белићевој оцени, развијао у смислу најбољих традиција Вуковог језика, уједначајући се и постајући комуникативно средство књижевних и културних кругова (в. Белић 1934: 193-200), чувајући углавном свој лик и примајући црте које су се из народног језика у њега уносиле на бази поменутих традиција (в. Ивић 1998: 256).

5 В. и: N. Fairclough, *Analysing Discourse*, (2003:162).

језика и друштва, те да је у тесној вези са антропологијом кроз истраживање језика и културе, као и са социологијом, па и социјалном психологијом у оним доменима који су повезани са тиме како се изражавају и препознају ставови и перцепције у понашању говорника било у датој групи, било ван ње (Yule 1997: 239-240).⁶

А у перцепцији Сапировог „материјала“ у (језичкој) свести говорника – у оквирима морфологије језика, уз структуру реченице као основне јединице комуникације, и у говорном и у писаном делу на првом месту се као јединица „медија књижевности“ налази – *лексика*, у коју улазе и *модел* *творбе речи*. Природно, она се може приказивати у потпуности, као систем језичке заједнице, али и – у реализацији и само једног представника те заједнице. Па и уже – може се приказивати као стилски поступак изабраног писца у свим његовим делима, или у само једном (изабраном) њиховом сегменту.

Статистички, и у њима нумерички методи ушли су одавно у лингвистику, и у лингвистичку стилистику, па иако, природно, не могу бити „подигнути на ниво фетиша“ (Ullmann 1966: 118 и даље), дакле – апсолутизовани, они су ипак узети као поуздан индикатор употребе одређених језичких јединица (свих нивоа, па и лексичких и творбених) као средстава стварања идентитета и ликова и самог писца као наратора у прозном делу.

Зато овај мој рад износи резултате анализе лексичко-творбеног нивоа неколико изабраних узорака дискурса Селенићевог романа.

2. Идући (филолошким) методом прочитавања језика главе I романа *Очеви и оци*, стр. 5-80, и приказујући, прво, категорију са ознаком *наратор-лик Стеван Медаковић*, могу констатовати прво статистичку чињеницу

(а) да је на тих 80 страна Сл. Селенић, рачунато простим математичким процесом бројања (920 речи / 1 стр. x 80 стр.), употребио просечно око 73.600 речи (= лексеме + њихове реализације, морфосинтаксичке речи);

(б) основна маса природно припада општем језику Селенићеве језичке генерације, тј. језичком узусу Београда друге половине XX века, и

(в) у тој маси речи, не укључујући у њих *оригиналну лексику и оригиналне синтаксичке јединице страних језика*, има 277 лексема које су могу дефинисати као лексеме које су средство стварања идентитета и категорије *наратора-лика Стеван Медаковић*, у највећем броју примера (246), и категорије *лика*₁, *лика*₂, *лика*₃ ..., у много мањем броју примера (31). У крајњој анализи, и у овом другом случају – те лексеме се могу узети као

6 „In general terms, sociolinguistics deals with the inter-relationships between language and society. It has strong connections to anthropology, through the investigation of language and culture, and to sociology, through the crucial role that language plays in the organization of social groups and institutions. It is also tied to social psychology, particularly with regard to how attitudes and perceptions are expressed and how in-group and out-group behaviors are identified. All these connections are needed if we are to make sense of what might be described as ‘social dialects’“ (Yule 1997: 239-240).

да су прошле кроз „језички филтер“ наратора-лика, осим у ретким случајевима када их контекст нарације „цитира“.

Навешћу те маркиране лексеме (и творбене моделе) – по морфосинтаксичким врстама речи, са бар по једним примером у њиховом микроконтексту, у – реченици и са кратким коментаром, који подразумева и консултацију *Речника српског књижевног језика Матице српске*, одн. консултацију актуелне граматике савременог српског језика, или релевантне друге (граматичке) литературе. У овом истраживању, у његовом фокусу биле су јединице из домена лексике и домена творбених модела.

Природно, методологија и техника истраживања чији се резултати излажу у овом раду (као и потреба одређивања рационалног обима рада) поставиле су и правило да се резултати анализе јединица из ове четири категорије, како су утврђени на језичком материјалу из главе I романа *Очеви и оци*, схвате као могућни и реално остварљиви и у материјалу из свих осталих делова романа. То значи да сам у првом плану имао лексичко-семантичку и творбену страну испитиваног дискурса романа и приказивао га методама текстлингвистике – у корелацији са (најчешће омеђеним) дискурсом.

3. (1) Прва категорија састоји се – од *домаће лексике*, која подразумева лексеме из књижевног (стандардног) језика заснованог на познатој народној бази (новоштокавски дијалекат), али и лексеме из других „домаћих“ слојева језика (дијалектизми, провинцијализми, па и – лексика из ранијих књижевних језика, до епохе модерног језика).

(2) Друга категорија састоји се – од лексике која се означава као *јо-зајмљеница*, дакле потпуно адаптирана страна лексика (loan-words)⁷.

(3) Трећа категорија састоји се – од *оригиналне лексике других језика*, било да је употребљена у контексту српске реченице, било да је *нараџор-лик* (или *лик*) употребљава у контексту реченице дотичног страног језика. У овом роману, наравно, пре свега је то – енглески језик⁸.

4. Језику наратора-лика „Стеван Медаковић“ – припада несумњиво највећи број тих лексема и, чак и у најуопштенијој дефиницији речено, за језичко осећање моје генерације (па и више генерација говорника српског језика београдске средине после II светског рата) асоцирају језик времена грађанског слоја којем као лик припада Стеван Медаковић. Могло би се рећи да се те лексеме могу означити као *циљно обележена реализација* Лајонсове категорије *diachrony-in-synchrony*, коју сам горе цитирао (в. фусноту 8). Наиме, све те лексичке јединице су несумњиво успешно средство презентације и социолингвистичког и културолошког идентитета који нам Селенић слика. Показано и на примеру теоријске дефиниције, на пример, када је реч о употреби језичког средства архаизације, сигурно је то Селенићева реализација принципа који лингвистика уопштава као констатацију о језичким варијацијама у времену: „Старе речи могу се поново оживети – историјски роман захвата у про-

7 В.: E. Sapir(1992: 146-155) G. Yule; (1997: 65-70).

8 В.: Norris1 (1993: 94 – 101).

шлост и враћа не само архаичне термине, него, ради сликања атмосфере, и обрте архаичне граматике“ (Bolinger 1975: 385)⁹.

5. То доказује маса примера из које – због ограничења простора часописа – узимам само неколико примера за илустрацију начина на који се могу дефинисати јединице у *домаћој лексици*, како сам је горе дефинисао (дате азбучним редом у граматичким класама у којима су нађене, одн. без поделе на те класе кад је реч о творби речи).

На пример – у граматичкој класи именица:
благовешће 71^{10*} – као у примеру:

Развој човекове мисли јесте скоковит. Скок се можда дуго припрема у нашој несвести, али наступи у трену, као откровење или *благовешће*... Бергсон јесте у праву (71).

Именица ср. рода изведена од основе глагола *благовесити*, са значењем, које Речник МС дефинише као „објавити, објављивати нешто (обично неку радосну вест)“. И сам глагол, и лексема из његове семантичке и творбене сфере (као: *благовесити*, *благовесити*, *Благовесити* и *Благовести*) у свакодневном језику има конотацију религиозног и везаног за старе текстове, па тиме и конотацију *архаизма*. На то указује и чињеница да је употребљен у секвенци са лексемом *откровење*, такође карактеристичном за црквене текстове.

Сл. Селенић лексему и ставља у језик наратор-лика „Стеван Медаковић“, који – како се из контекста види – чита Бергсона, који је у време генерације чије време и ликове роман описује и превођен на српски.
вјера (ијек. у ек. тексту) / *вера* 47, 48, 69 – као у примерима:

– „У крви ће нам *вјере* запливати, / Биће боља која не потоне“ (47). – Престрашен том крвљу по којој *вјере* пливају, упитао сам (48). – Да ли сам ту *вером* преокренуо (69)

Ијекавски облици именице у екавском тексту, у првом примеру је у Његошевим стиховима које цитира лик₁ „Нанка Марковић“, у другом примеру налази се у језику наратор-лика „Стеван Медаковић“, као директни одјек тога цитирања, дакле – у причи заснованој на сећању главног лика ове главе романа, Стевана Медаковића. Екавски облик је нормалан за говорну средину главног лика, а налази се у синтаксичкој вези са лексемом глагола *преокренути*, у вези која је карактеристична за реторику основану на српском фолклорном изразу десетерачких епских песама. То, као и примери везани за Његошеве стихове, за моју језичку генерацију имају значај стилски обележене категорије, иако, наравно, лексема *вера* у другим контекстима комуникације такву обележеност нема.

9 При чему се, даље, ту још и уопштава став о односу синхроније и дијакроније речима: „Yet the two [synchronic and diachronic approaches to language – моја примедба, Сл. Станојчић] cannot really be pulled apart... With old speakers and young speakers coexisting and communicating, both the past and the future are with us in the present“.

10 *И овде, и даље у тексту – број уз лексичку јединицу, одн. пример дискурса представља редни број странице књиге Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Просвета, Београд, 1985, која је извор језичког материјала у истраживању.

врућица 48, 77 – као у примерима:

– Кад сам се оно усред окупацијске немаштине борио за душу у високој врућици (48). – Организам који скупља снагу да обори врућицу (77).

Речник Матице српске лексему, под значењем 1, а то значење има у Селенићевом тексту, дефинише као народно медицинско име „болести праћене високом температуром“ и за то значење наводи пример из језика Јакова Игњатовића: *Кречар... ђадне у врућицу*.

Ову чињеницу сматрам директним доказом употребе ове лексеме с циљем изградње идентитета наратор-лика „Стеван Медаковић“, као говорника старијих генерација београдског језичког терена, дакле, времена које роман описује.

6. Типичне су у датом значењу стварања (језичког) идентитета, на пример, и лексеме

џосџоћа 64 – као у примерима типа:

– Шта ако она одиста јесте *џосџоћа* Harris (64)

џосџоћица 16, 17, 18, 24, 64, 65 – као у примерима:

– И испршена *џосџоћица* Trickey (16 и – са истим презименом: 17, 18, 24, 65). – Шта ако она одиста јесте госпођа Harris, а не *џосџоћица* Blake, како је устврдила? (64)

Наиме – из ретроспективе наратор-лика „Стеван Медаковић“ 1944. године, после „револуционарних“ промена, када су обе ове лексеме стварно протеране из свакодневне комуникације – и у језику генерација које су одрастале после II светског рата и *џосџоћа* и *џосџоћица* су сигурно циљно средство које носи поруку о припадности, посебно за књижевно дело које говори о томе времену и људима у њему.

Овакве квалитете лингвиста ће видети и у великом броју лексема ове граматичке класе, какве су, на пример: *џрожђице* 26 у контексту дела реченице: Добили смо... *fruit-cake*, што је заправо патишпањ са *џрожђицама*, бадемима и кандираним воћем (26), као и маса именица у датом омеђеном дискурсу, у којем налазимо цео један инвентар лексема из домена гастрономије, енглеских и српских, на пример: (а) енглеских – *grapefruit, shepherd's pie, gravy, lamb-chops, sprouts, fruit-cake, crackers*, одн. (б) српских – *диња, свињско печење, џоврће, грашак, џајинишањ, бадем, воће, сир, ћурка, џекмез, боранија*. А писац, у напоменама, енглеске лексеме даје и у преводу, односно српској транскрипцији оно што је непреводиво: *grapefruit* (грејпфрут), *shepherd's pie* (пастирска пита), *gravy* (сок од печења), *lamb-chops* (јагњећи котлети), *sprouts* (прокељ), *fruit-cake* (воћни колач), *crackers* (слани кекси).

7. Већ у језику саме Селенићеве генерације, језички формиране, после II светског рата, дакле од 1945, али и са интензивним сећањем на језик родитеља из „предратних времена“, именица *џрожђице* осећала се као архаизам. У таквом дискурсу – очигледно је у категорији језичких средстава карактеризације ликова и низ лексема које су данас у категорији

архаизама, или бар неубичајених речи београдског урбаног амбијента: *живица* 7; *забран* 5, 6, 7; *зазор* 40; *иначица* 75 и друге које су граматичарима времена из којег је наратор-лик „Стеван Медаковић“ – у знатној мери језички пуристи, у вуковским границама – употребљавали, па је Сл. Селенић и ову лексему осећао као архаизам, погодан да да „старовремски“ колорит језику свога лика.

8. Вероватно је у овоме смислу врло илустративна именица *крсти* 74 – као у примеру:

Надмоћан над противречним искуством, које ме је до малочас испуњавало паничним недоумицама о вери и невери, соју и несоју, часну *крсти* и слободи златној (74)

– наравно, са овом именицом не као деноминатом предмета и симбола, што је она и у језику модерне генерације, него као лексемом у контексту устаљених конструкција (група речи) које су биле типичне за реторику патриотизма прве половине XX века, све до прелома друштвено-политичких система 1945. године, после II светског рата. У датом дискурсу то су конструкције: *вера и невера*, *сој и несој*, *часни крсти* и *слобода златна*.

9. У истоме домену језичких средстава овога поглавља романа *Очеви и оци*, увек – природно – у вези са својим микроконтекстом налазе се и лексеме из граматичке класе *придева*, са типичним примерима: *абан* 45; *бабињски* 38, 39; *васцели* 74; *велик* 14; *грозни*, -зна, -зно („грозне сузе лије“) 46; *гросистички* 42; *зашечен* 28; *зашомљен* 7; *знайижељни* 14; *исцелишељски* 77; *кујнски* 6; *маишор* 5, 19; *мрзли* 62; *надарен* 13; *наиаћен* 38; *немуши* 79; *непојаман* 37; *обудовели* 39; *окайи* 43; *приљежни* 50; *пуки* 13; *раскешен* 14; *родољубиви* 42; *набрекао* 42; *светосавски зализан* 23; *сеиан* 12; *сийљив* 5; *сшамени* 43, 50; *сшојећа (лампа)* 27; *шустиа (смола)* 68; *узнайредова-ли, -а, -о* 69; *усојљени* 53; *чудачки* 10.

А такве су – креативно активне у формирању језичког идентитета ликова – и лексичке јединице из класе *г л а г о л а*: *баратайи* 41; *ваљати* (безлични гл.) 15, 68, 69, 70; *глачати* 49; *доликовати* 49; *зајарити се* 25; *зашећи* (= „изненадити“) 28; *зашруднећи* 39; *згромићи* 68; *излемати* 32; *исукаћи* 46; *љубити* (= „волети“) 69; *обедовати* 50; *обзнањивати* 43; *обљубити* 32; *обрвати* 57; *обрести се* („наћи се негде“) 9; *профрфљати* 72; *рабити* 8; *сајети* 9; *снайрићи* („маштати“, „сањарити“) 63; *уоставати* (Турке пушкама) 46, као што су такве у дискурсу романа и лексеме из класе *прилога*: *гдно* 31; *засвагда* 42; *јамачно* 9; *налик* 27; *неискушено* 30; *неопазице* 38; *пошљено* 34; *преко* 43, 45; *пређе* („раније“, „некада“) 7; *свагда* 1, односно лексеме из класе *предлога*: *зарад* 46, 76; *сшрам* 58; *сред* 8.

10. У највише случајева, то су лексеме које се могу сврстати у језичке слојеве српског књижевног језика који су дефинисани или као историзми (*новчар*, *педаљ*, *сајљик*, *гросистички*), или као архаизми (*рухо*, *пшчија*, *васцели*), или као дијалектизми, одн. регионализми (*пређе*, *зајарити се*, *ки*). Тачност оваквог одређивања може се доказати и навођењем њиховог микроконтекста, који овде, због потреба простора, то радим по принципу и по само једног или два случајна узорка за сваку од наведе-

них граматичких класа лексема. Тако ћу навести микроконтекст за реализацију лексичке јединице (1) из категорије *именица*:

џрђија 42 – као у дискурсу:

Зато да би му се деца родила у слободи, у својој земљи, а не у аустријској *џрђији* (42),

– који је језик лика „Стеван Медаковић“, у његовом унутрашњем дијалогу чија је тема историја пресељења његовог оца Милутина из Аустро-Угарске у Србију. Лексему *џрђија* Речник Матице српске обележава ознаком „грч. [чки]“ и даје два главна значења: *мираз, имовина коју сујруга џриликом удаје доноси своме мужу и башићина*;

ошаџбина 43 – као у дискурсу:

Али стамени родољуб из Славоније, већи Србијанац од било кога Србијанца од када је једном пригрлио Краљевину као своју *ошаџбину* (43),

– у којем је дата лексема у контексту који је типична реторика времена који фабула романа описује – времена са почетка XX века – када се покрећу теме државе;

Пура Моца 19 – као у реченици:

Rackham ме је неодољиво подсећао на оног Змајевог *Пура Моцу* или *Малоџ Јову*, не сећам се, који је на нос ставио дедине наочари, па се матор прави (19),

– која је Стевановба дискурс асоцијација у контакту са једном од личности у Бристолу. Дату личност из Змајеве дечје поезије познавао је сваки ђак почетка XX века у Србији;

сајљик 45 – као у дискурсу:

Одан својој вољеној белој кафи, он никада није ставио примедбу на то што Нанка дан почиње малим *сајљиком* клековаче (45),

– у којем је несумњиви историзам *сајљик*, који Речник МС (књ. 5, 1973) обележава као позајмљеницу из немачког језика, са значењем: „стаклена бочица од 1/8 литра из које се пије ракија“ и синонимима: *сајљик*, *чокањ*.

Овоме слоју српског књижевног језика, а у дискурсу су ликова и наратора Селенићевог романа и припадају многи придеви, као што су: *џросићички* 42; *џрозне* (сузе лије) 46; *сшамени* 43, 50.

Таквога су карактера и многе лешеме из категорије глагола: *љубиши* (= волети) 69; *ушављашти* (Турке пушкама) 46; *обљубиши* 32 и др. – у дискурсу реторике која је типична за моралне схеме патријархалног Београд прве половине XX века.

11. Као очигледни архаизми за језичко осећање и Селенићеве језичке генерације Београђана сигурно се могу описати и примери лексема из категорије прилога, нпр., *џрдно*; *јамачно* (9); *џређе* (7); из категорије предлога, нпр., *зарад*, *сшрам* и др. којима су напред у чланку дефинисане прецизније границе слојева којима припадају.

12. У овоме контексту и модели из домена творбе (грађења) речи су језичка средства изразито погодна за намерну карактеризацију ликова

и утврђивање идентитета језичких типова који су у категорији дефинисаној као *дијахронија-у-синхронији* (Lyons 1999: 621). И овде ћу – због захтева простора – селективно и по принципу случајног узорка, као лексеме таквог карактера приказати само неколико, као што су примери:

бајалица 43 – као у примеру:

– Али сам због начина на који би отац изговарао те мистичне речи, био уверен да су оне нека *бајалица* што отклања зле чини са српског народа (43);

бисер-прича 54 – као у примеру:

На крају им... причам *бисер-причу* о Миломиљу, кога сретосмо отац и ја где изнад села Крст... чува стоку (54);

– која је у групи позајмљених модела творбе речи типа *дуван-кеса*, *буџар-кабаница*, *љиљан-лисџак*, *ивањ-цвети*, *јелен-роџ* и сл., које су – како нормативна граматика каже – одавно „ушле у наш језик, и постале врло обичне у њему, мада већина сада наведених звуче као застареле“ (Стевановић I 1986: 407). Баш због ове чињенице, и овај модел творбе, као и у примеру који је реализован као полусложеничка лексема – *див-јунак* 42, у реченици:

На челу чете од двесто *див-јунака*, седи суверен на белом коњу језди, нестваран, петнаестог децембра 1914. улицама тек ослобођена Београда (42)

– типичан је представник избора у сврхе изградње идентитета језичког типа говорника којем се приписује. А то је тип говорника који Селенић описује као носиоца језичке комуникације карактеристичног за више генерација формираних у школи вуковске језичке традиције.

13. Занимљиво је да је ова карактеризација проширена, међутим, и лексемама које су добијене творбеним процесима карактеристичним и за моделе који се налазе у црквенословенском слоју језика. Такве су лексеме несумњиво следеће:

благовешће и *ошкровање* 71 – као у примеру:

Развој човекове мисли јесте скоковит. Скок... наступи у трену, као *ошкровање* или *благовешће* (71),

као и низ других таквих у овом поглављу, какве су лексеме из различитих граматичких врста (именица, прилога, глагола), какве су лексеме: *васцели* 74; *заистину* 47; *заумни* 72; *исцелишћељски* 77.

14. Међутим, ту су и образовања речи која су из данашње перспективе могућ модел, али су се као лексеме (или као комбинације лексема у конкретно датој сложеној или изведеној речи) скоро изгубиле из језика данашњих генерација, па их Сл. Селенић узима као средство архаизације текста свога романа, одн. делова дискурса или тачно одређеног микроконтекста.

Такве су лексеме именице, придеви, прилози, модалне речи, заменице у листи*:

врућица 77	несој 74	савесник 46
гузичар 30, 35, 37	новчар 43	самосажално 68
гузичарство 37	новчарство 41	самосажалност 55
дозлабога (чудно) 73	одвише 71	свакојако 40
душевник 46	одједаред 5	секаперса 30, 33
засвагда 42	окат, оката 43	Србијанац 43
знатижеља 12, 34, 28	отаџбина 43	србијанство 70
куражност 59	оци 47	старовремски 40, 70
љубопитљиво 28	пансионар 65	стасит 28, 55
Миломиљ 54, 55	парохијалност 73	странчарење 43
момчина 48	плахост 67	сувомразица 54
набрекао, набрекла 42	побалегати 54	топлоћа 54
намах 57	подражавалац 13	тртави 33
невера 74	полуцилиндер 19	увелике 9
недостатан 62	прадедовски 43	усопљени 74
неискушен 8	равнодушје 68	уштогљеност 73
непристрани 72, 73, 79	родољуб 43	чајдиница 79, 8
непристраност 73	родољубив 42	штогод 27

[* И овде, и напред у тексту – број уз лексичку јединицу, одн. пример дискурса представља редни број странице књиге Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Просвета, Београд, 1985, која је извор језичког материјала у истраживању]

Такође, међу њима је и именица у облику множине *оци*, употребљена у дискурсу лика „Нанка Марковић“:

– Не разумеш српске јунаке и њихову жртву, па ти више о *оцима* нашим и подвижницима нећу причати (47).

С обзиром на то да је писац ову именицу у наслову романа супрот-ставио именици *очеви*, формулишући тај наслов као *Очеви и оци*, овај детаљ указује да је дата опозиција лексема *очеви* : *оци* заправо маркирана језичка категорија. Очигледно је да је писац форме *очеви* и *оци* узео из црквеног језика, у којем се облик *Оци* појављује са значењем „Светих Отаца“, а облик *Очеви* (заједно са *Оцеви*) – са значењем хришћанског празника (в. Речник Матице српске, књ. 4, 1971). Цео контекст романа, међутим, дискурс романа у целини, посебно у светлу Нанкиног дискурса, у којем се наводе *душевници*, *савесници* и *подвижници*, све лексеме из сфере религиозне ду-

ховности – наводи на то да Селенић лексему *очеви* узима са конотацијом „реални, дати у конкретном времену родитељи“, док лексеми *оцеви* приписује конотацију „митски родитељи“, у које су – у Нанкином дискурсу – израсли онакви *џреци* Стеванови какви се описују у народној епици.

И – најзад – овај однос конкретне две лексеме вероватно се може и узети као врло јасна и типична кристализација, па и представник односа анализираних у овом раду, сложених *инџира-* и *ексџирајезичких процеса* у стварању језичког (па тиме и социолингвистичког) идентитета говорника, и у оквиру тога појма и ликова једног дела, укључујући и писца када се и сâм (са језичким особинама своје генерације) појављује као наратор.

Језички материјал

Slobodan Selenić, *Očevi i oci*, Prosveta, Beograd, 1985, [глава I – стр. 5-80, из техничких разлога, у моме чланку текст је дат у ћириличној транскрипцији: Слободан Селенић, *Очеви и оци*, Београд, Просвета: 1985 1-361].

Литература

- Белић 1934: А. Белић, “Београдски стил”, *Наш језик*, II, св. 7, Београд, 193 – 200.
- Bolinger 1975: D. Bolinger, *Aspects of Language*, New York.
- Годишњак 1992: *Годишњак*, САНУ ХСVIII (за 1991. годину), Београд, 519 – 520.
- Ивић 1998: П. Ивић, П., *Целокућна дела, VIII*, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Lyons 1990⁸: J. Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge – New York: University Press.
- Марковић 2004: М. Марковић, Биобиблиографија Слободана Селенића, *Сјоменица Слободана Селенића*, САНУ, Научни скупови, Књига CVII, Одељење језика и књижевности, Књига 16, Београд, 153 – 238.
- Norris 1993: D. A. Norris, Дискурс у савременом српском роману : употреба енглеског језика у Селенићевом роману “Очеви и оци”, *Научни сасћанак слависта у Вукове дане*, 21 / 2, Београд, 94 – 101.
- Палавестра 2002: П. Палавестра, Биографски записи (II) : Гробље на капији утопије. – Summary : Biographical essays II, *Глас САНУ*, књ. CCCXCIV, Одељење језика и књижевности, књ. 19, Београд, 79 – 92.
- Половина 1999: V. Polovina, *Semantika i tekstlingvistika*, Beograd, Ћогоја.
- Речник МС: *Речник српског књижевног језика Мајице српске*, 1 – 6, 1967 – 1976, Нови Сад, Матица српска.
- Сапир 1992: Е. Sapir, *Jezik*, Novi Sad.
- Радовановић 1996: *Српски језик на крају века* (ред. М. Радовановић, аутори: М. Радовановић, Б. Брборић, И. Клајн, Д. Петровић, Ж. Станојчић, М. Луковић, Д. Ђупић и М. Пешикан, рецензенти: Павле Ивић и Ирена Грицкат), Београд: Службени гласник.
- Стевановић I 1986⁵: М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик, I. Фонетика – Морфологија – Творба речи*, Београд: Научна књига.
- Fairclough 2003: N. Fairclough, *Analysing Discourse*, London – New York: Routledge.
- Ullmann 1966: St. Ullmann, *Language and Style*, Oxford: Oxford University Press.
- Yule 1997: G. Yule, *The Study of Language*, Cambridge.

Slavko Ž. Stanojčić

THE LEXICAL AND WORDFORMATIONAL CHARACTERISTICS OF SL. SELENIĆ'S NARRATORS' LANGUAGE

Summary

Departing from the general thesis that Selenić's novel *Očevi i oci* ("Fathers and Forefathers") represents almost ideal material for an analysis of language speakers' relationship with the realized language expression, author presents the results of his research of narrators' discourse in the novel. He pays particular attention to speakers who appear in the form of writer's heroes, including also the narrator who does not coincide with the novel writer, as well as to the writer's appearance in the role of narrator. The analyzed language material was taken from the chapter I of the given Selenić's novel (pp. 5-80). Lexical units and units of word-formational models found in the discourse of novel's narrators, mostly in nouns, adjectives, adverbs and verbs classes, in detail, are material of the present linguistic analysis.

Key words: Serbian language, language layers, Slobodan Selenić, narrator, identity, representation, vocabulary, morphology, word-formation, discourse, semantics, foreign words, archaisms, historicisms, dialectisms

Примљен августу 2012.

Прихваћен за штампу новембра 2012